

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย^๑

เมื่อเดือนพฤษภาคม 2549 นายโคฟี อนัน อดีตเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้เข้าเฝ้าฯพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก่อนเข้าเฝ้าฯได้ไปกล่าวสุนทรพจน์ที่ กระทรวงการต่างประเทศ โดย นายโคฟี อนัน กล่าวว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้เป็นประโยชน์เฉพาะคนไทยเท่านั้น แต่เป็นประโยชน์แก่ทุกที่ในโลกที่ต้องการ สร้างความเข้มแข็งเพื่อที่จะอยู่ได้ รับมือได้และแข่งขันได้ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง หากใคร นำไปปฏิบัติจะทำให้ไม่ถูกย่ำยี และมีความเข้มแข็ง

UNDP เป็นหน่วยงานหนึ่งขององค์การสหประชาชาติที่ทำหน้าที่ดูแลเรื่อง การพัฒนาประเทศ 100 กว่าประเทศในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการพัฒนาคน (Human Development) เมื่อปลายปีที่แล้ว UNDP ได้ตั้งคณะทำงานขึ้นมาชุดหนึ่ง สำหรับเตรียม เนื้อหาภาษาอังกฤษเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วย 4 บทกว้างๆ ได้แก่ 1. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร 2. นำไปใช้อย่างไร 3. ในประเทศไทย ตัวอย่างที่นำ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้แล้วประสบความสำเร็จมีอะไรบ้าง 4. ประเทศอื่นที่จะ นำไปใช้ควรจะทำอย่างไร ซึ่ง UNDP จะพิมพ์ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทยและ จะนำไปเผยแพร่ใน 135 ประเทศ เพราะเชื่อว่าจะเป็นกลไกสำหรับทุกคนในโลกที่จะ มีชีวิตอยู่กับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีศักดิ์ศรี ถือเป็นคำพิพากษาขององค์กรระดับโลก ที่บอกว่าปรัชญานี้มีคุณค่าอย่างยิ่ง

^๑ การบรรยายพิเศษเพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่เจ้าหน้าที่สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา ในการสัมมนาประจำปี ตามโครงการพัฒนาบุคลากรแบบบูรณาการ เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2550

^๒ องคมนตรี

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิด เป็นนามธรรม เมื่อฟังและเข้าใจแล้วจะต้องนำไปแปลงเป็นรูปธรรม ปรัชญานี้ไม่ได้บอกว่าจะต้องทำอะไร แต่เมื่อทราบว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร แล้วนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตและงานของตนเอง จะทำให้งานที่มีอยู่นั้นราบรื่น และทำให้ชีวิตมีสมดุลมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งชื่อ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ขึ้นมาเมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้ว ขณะนั้นเป็นช่วงที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ พระองค์ท่านจึงใช้คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งมุ่งเน้นในเรื่องของคุณธรรม ความสุขที่ถาวร และระบบเศรษฐกิจที่ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ จะขอกล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลง

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ 31 ธันวาคม 2521 ความตอนหนึ่งว่า **“วิถีทางดำเนินของบ้านเมืองและของประชาชนโดยทั่วไป มีความเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด เนื่องมาจากความวิปริตผันแปรของวิถีแห่งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่นๆ ของโลก ยากยิ่งที่เราจะหลีกเลี่ยงให้พ้นได้ จึงต้องระมัดระวังมากขึ้น ระวังควบคุมตัวเรามากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการเมืองการเป็นอยู่โดยประหยัด เพื่อที่จะอยู่ให้รอดและก้าวหน้าต่อไปได้โดยสวัสดิ์”**

จากกระแสพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทาน จะเห็นได้ว่า เมื่อปี 2521 ยังไม่มีคำว่า “โลกาภิวัตน์” แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งถึงกระแสโลกาภิวัตน์แล้ว

ในเรื่องการเปลี่ยนแปลง มีธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (กฎของไตรลักษณ์ :

อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)

2. การเปลี่ยนแปลงเกิดจากเหตุ - ปัจจัย ซึ่งมีทั้งเหตุปัจจัยภายนอก เหตุปัจจัยภายใน เหตุปัจจัยที่ควบคุมได้และเหตุปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ สามารถนำไปใช้ได้กับทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับบริษัท ระดับองค์กร ระดับชุมชน และระดับประเทศ เมื่อนำไปใช้ที่ระดับใดก็ให้อาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจาก เหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายในไปไว้ที่ระดับนั้น หากเราสามารถเปลี่ยนเหตุปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ให้เป็นเหตุปัจจัยที่ควบคุมได้ให้มากที่สุด ก็จะสามารถควบคุมสถานการณ์ได้มากเท่านั้น

3. การเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นวงจร มีทั้งขาขึ้น - ขาลง ขาขึ้นต้องไม่ประมาท ขาลงต้องรีบยับยั้ง

4. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง (Impact of changes) มี 4 ด้าน คือ ด้านวัตถุ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม ซึ่งผลกระทบอาจเกิดเร็ว รุนแรงและกว้างขวางได้

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทั้ง 4 ด้านสามารถเกิดขึ้นได้ทุกระดับ เช่น ระดับครอบครัว หากเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้วจะส่งผลกระทบต่อครอบครัวอย่างไร เช่น พ่อถูกรถชนเสียชีวิตอย่างกะทันหัน จะส่งผลกระทบในเรื่องเงินทอง ความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของครอบครัวอย่างไรบ้าง โดยพิจารณาถึงผลกระทบด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรมประกอบด้วย

ระดับองค์กร

- ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุ เช่น งบประมาณ วัสดุครุภัณฑ์ เมื่อเปลี่ยนรัฐบาล หน่วยงานจะได้รับผลกระทบเรื่องการเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุอย่างไรบ้าง
- ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม มีหรือไม่มี เช่น หน่วยงานนี้ทะเลาะเบาะแว้งกันหรือรักใคร่สามัคคีกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้คือความเข้มแข็งหรือ

ความอ่อนแอทางสังคม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงมากกระทบจะยิ่งส่งผลให้มีความเข้มแข็งมากขึ้นหรืออ่อนแอลง

- ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานเป็นอย่างไร เช่น สะอาด เป็นระเบียบ ทุกคนเห็นแก่ส่วนรวม เป็นต้น

- ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม สามารถดูได้จากการที่ทุกคนจงรักภักดีต่อองค์กร ยึดมั่นต่อปณิธานขององค์กร ยินดีเสียสละเพื่องานของส่วนรวมหรือไม่

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสอนให้วิเคราะห์ตัวเองว่า เมื่อเกิดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทั้ง 4 ด้านดังกล่าว เรามีความเข้มแข็งพอที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหรือไม่ หรือเรามีจุดใดที่อ่อนแอจะต้องรีบแก้ไข เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมรับกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของโลก (Mega Trends/ Mega Changes since 1990)

มีการทำนายการเปลี่ยนแปลงของโลก ในยุคหลังสงครามเย็นไว้ ดังนี้

1. ระบบการเมืองโลกจะเปลี่ยนไป (New World Political Order) ในยุคสงครามเย็น แบ่งออกเป็น 2 ขั้วอำนาจ คือ ฝ่ายเสรีประชาธิปไตยกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ แต่ปัจจุบันเหลือเพียงขั้วอำนาจเดียว

2. ความมั่นคงของโลกจะเปลี่ยนไป (New World Security Order)

3. การค้าและการเงินระหว่างประเทศ (International Trade and Finance) จะมีอำนาจมหาศาล และเป็นตัวแปรสำคัญในกระแสโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ การค้าระหว่างประเทศและการเงินระหว่างประเทศจะมีอิทธิพลในการกำหนดผลกระทบต่อประเทศต่างๆ เช่น ในปี 1997 ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการเงินระหว่างประเทศหลังจากที่ไทยเปิด BIBF (Bangkok International Banking Facilities) เพราะต้องการพัฒนาสู่การเป็นศูนย์กลางการเงินในภูมิภาค และปัจจุบันประเทศไทยกำลังทำเขตการค้าเสรี (FTA – Free Trade Area) กับประเทศต่างๆ ซึ่งยังไม่ทราบว่าจะผลจะเป็นอย่างไร

4. การคมนาคมขนส่งต่างๆ จะพัฒนามากขึ้น (Communication – Transportation and Telecommunication)

5. ความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and Technology) จะพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ต้องให้ความรู้แก่เด็กรุ่นใหม่และคนทำงานในแต่ละประเทศตลอดเวลา เพื่อให้ทันต่อความรู้และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป

6. เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรมและภาษา (Cultural and Language Dominance) ในช่วง 10-20 ปีที่ผ่านมา คนไทยไม่สนใจภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยเท่าที่ควร เราถูกครอบงำและเป็นทาสวัฒนธรรมต่างชาติด้วยความยินดี ซึ่งจะทำให้อีกไม่กี่ปีข้างหน้าความเป็นไทยและสิ่งดีงามที่เกี่ยวกับความเป็นไทยจะสูญหายไป

7. การก่อการร้าย (Terrorism) จะมากขึ้น

8. เกิดโรคระบาดจากไวรัสสายพันธุ์ใหม่ (New Virus Diseases) เช่น โรคเอดส์ โรคซาร์ส โรคไข้หวัดนก เป็นต้น โรคเหล่านี้เป็นเชื้อไวรัสจากสัตว์ แล้วมนุษย์ไปทำลายความสมดุล ทำให้เกิดโรคและติดต่อกันมนุษย์ ซึ่งเราไม่ได้เตรียมการสร้างภูมิคุ้มกันสำหรับไวรัสสายพันธุ์ใหม่ไว้

หลังสงครามเย็น (ปี 1990) มีนักคิด 3 ท่านได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของโลก ดังนี้¹

Peter Drucker กล่าวว่าไว้ว่า *“The Age of Discontinuity”* (it will not be the same as before) “มันจะเป็นยุคของความไม่ต่อเนื่อง สิ่งที่เคยทำจะไม่เหมือนเดิม” เมื่อก่อนเราคิดว่าตัวเองแก่ แต่พอเราอายุ 50 - 60 ปี จะมีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้น เราจะต้องติดตามสิ่งใหม่ๆ และต้องฟังความคิดเห็นของคนรุ่นใหม่ๆ บ้าง เพราะเป็นยุคของความไม่ต่อเนื่อง

¹ “Asian Heart Journal”, Jan – June 2005, P.57.

Joseph Schumpeter กล่าวว่า *“The world will feel the forces of creative destruction”* จะเป็นโลกที่มีพลังแห่งความคิดริเริ่มที่นำไปสู่การทำลายล้าง เนื่องจากระบบคุณธรรมหายไป

Rowan Gibson กล่าวว่า *“The journey ahead is going to be like an off-road experience bumpy, uncertain and full of surprises.”* ท่านทั้งหลายชีวิตของท่านข้างหน้า จะไม่มีอะไรแน่นอน จะมีแต่เรื่องที่น่าประหลาดใจและเป็นเรื่องที่ไม่คาดฝันในชีวิตทั้งนั้น

แนวโน้มเศรษฐกิจและสังคมโลก ปี 2549 - 2555² มีดังนี้

1. เทคโนโลยีสารสนเทศจะมาในรูปของเครื่องเรือนประจำบ้าน
2. เป็นยุคของเทคโนโลยีชีวภาพ
3. ทิศทางเศรษฐกิจและสังคมโลกจะเปลี่ยนจากยุโรป - สหรัฐฯ ไปสู่ยุคของ BRIC (Brazil – Russia – India - China)
4. เมืองที่มีพลเมืองเกิน 1 ล้านคนจะมีมากกว่า 500 เมือง และเมืองเหล่านี้จะกลายเป็นศูนย์เศรษฐกิจใหม่
5. ประชากรมีอายุมากขึ้น

สำหรับการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย

เมื่อ พ.ศ. 2475 ความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทย ตั้งอยู่บนสถาบัน 3 สถาบัน คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันพระศาสนา และ สถาบันครอบครัว/สถาบันชุมชน ซึ่งสถาบันชุมชนเป็นชุมชนเกษตรกรรม มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน แต่เมื่อ 50 ปีที่แล้ว

² การคาดการณ์ของเอกเซนเซอร์, กรุงเทพมหานคร 25 พฤษภาคม 2549.

เริ่มเกิดวิถีชีวิตเมือง(Urban Environment) ขึ้น เป็นสังคมแบบต่างคนต่างอยู่ หลัง พ.ศ. 2475 ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบการศึกษาสมัยใหม่เริ่มเข้ามา มีสถาบันทางสังคมต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย

หลังสงครามเย็น (ค.ศ. 1990) กระแสโลกาภิวัตน์เข้ามาอย่างเต็มที่ มีระบบทุนนิยมเสรี ตลาดเสรี ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อมวลชน มีอิทธิพลต่อเรามากขึ้น วัฒนธรรมต่างถิ่น อาชญากรรมข้ามชาติ และการเมืองระหว่างประเทศ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มีทั้งผลบวกและผลลบต่อความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทย

ประเทศไทยภาพที่เปลี่ยนผ่าน คือ ประเทศไทยกลายเป็นสังคมหลายขั้ว (Polar Society) มีทั้งขั้วเมือง ขั้วชนบทและขั้วชายแดน เมืองและชนบทแตกต่างกันราวฟ้ากับดิน มีมหาเศรษฐีติดอันดับโลก แต่ก็ยังมีคนยากจนอย่างน้อย 6 ล้านคนที่อยู่ต่ำกว่าเส้นแบ่งความยากจนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีทั้งคนที่ได้รับการศึกษาสูงและได้รับการศึกษาน้อย ชาวไร่ชาวนาไทยไม่มีทางเงยหน้าอ้าปากได้ เพราะค่าเฉลี่ยทางการศึกษาในเขตเทศบาล คือ จบ ป.3 – ป.4 เท่านั้น ถ้ารัฐไม่เข้ามาปิดช่องว่างตรงนี้ ประชาธิปไตยก็จะมีทางเกิดขึ้นได้ จะเป็นสังคมแห่งความขัดแย้ง (Conflict Society) คดีรกรศาล มีการตัดสินข้อพิพาทด้วยวิธีที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นสังคมที่ว้าเหว่ ครอบครัวมีขนาดเล็กลงและหย่าร้างมากขึ้น เด็กกำพร้าและคนสูงอายุมากขึ้น มีการไปมาหาสู่กันน้อยลง เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก เกิดโรคทางสังคม (Social Disease) อาภี สารเสพติดต่างๆ บุหรี่ เหล้า การสำส่อนทางเพศมากขึ้น การพนันทั้งบนดินและใต้ดินยังเป็นปัญหา อันจะนำไปสู่โรคทางกายและทางจิตใจ มีวิถีชีวิตที่ทำให้เกิดโรคและอายุสั้น รับประทานอาหารขยะ ไม่ออกกำลังกาย ไม่ทำงาน ไม่สู้งาน เครียด ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่สังคมไทยกำลังจะเปลี่ยนผ่าน

2. คุณธรรม

ขั้นตอนการเรียนรู้ของมนุษย์ มนุษย์มีกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนี้

- การเรียนรู้ ได้ความรู้แล้วจะนำไปเก็บไว้ที่ Hippocampus

- จำได้ สอนได้ อภิปรายได้ในชั้นปัญญา จะเก็บไว้ที่ Cortex
- การฝึกปฏิบัติ จนเกิดทักษะ แล้วจะเก็บไว้ที่ Cerebellum Basal Ganglia
- การเกิดคุณค่า (Value) เกิดเจตคติ (Attitude) ชอบ/ไม่ชอบ จะเก็บไว้ที่ Amygdala

การเรียนรู้ทางศีลธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีกระแสพระราชดำรัสว่า เวลาสอนเด็กควรจะสอนให้เรียนรู้ใน 3 สิ่ง คือ ความดี ความรู้ และทำงานเป็น ซึ่งเป็นหลักเบื้องต้นทางการศึกษาทางศีลธรรมก็เช่นเดียวกัน เรียนรู้เพื่อให้ได้ **ความรู้ - ทักษะ - เจตคติ** จนเกิดเป็นนิสัย หากเราต้องการ**สร้างสังคมคุณธรรม**ให้เกิดขึ้น ปัจจัยที่สำคัญ คือ การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว ระบบการศึกษา ศาสนา กระบวนการยุติธรรม สื่อมวลชน และสังคม

คุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม คืออะไร

ปัจจัยต่างๆ เมื่อเข้ามาสู่สมองมนุษย์ มนุษย์เกิดการเรียนรู้จนกระทั่งสั่งสมเป็นระบบคุณค่า ทางด้านคุณธรรมก็เช่นเดียวกัน มีหลักในการกำหนด**ความดี ความงาม ความจริง** ขึ้นอยู่ที่ว่าสมองหรือจิตใจจะยึดถืออย่างไร หลักเหล่านี้ไม่สามารถมองเห็นได้ แต่เรียกรวมๆ ว่า **“คุณธรรม”** การที่เราบอกว่าคนมีคุณธรรม คือ คนที่มีสิ่งกำกับจิตใจในเรื่องความดี ความจริง และความงาม ส่วนคนที่ไม่มีคุณธรรม คือ คนที่มีสิ่งกำกับจิตใจในเรื่องความชั่ว ความเท็จ แต่เราไม่สามารถบอกได้ว่าคุณธรรมหน้าตาเป็นอย่างไร

อย่างไรก็ตาม สังคมมนุษย์ได้สร้างตัวชี้วัดทางด้านคุณธรรมขึ้นมา ดังนี้

1. ตัวชี้วัดทางศาสนา เรียกว่า **“ศาสนธรรม/ศีลธรรม”**
2. ตัวชี้วัดที่สังคมกำหนดขึ้น เรียกว่า **“จริยธรรม”** โดยมีทั้งจริยธรรมทั่วไป

และจริยธรรมเฉพาะกลุ่มหรือจริยธรรมวิชาชีพ เช่น วิชาชีพนักกฎหมายต้องมีจริยธรรม นักกฎหมาย นักการเมืองมีจริยธรรมนักการเมือง เป็นต้น จริยธรรมวิชาชีพจะเป็นกรอบให้คนในวิชาชีพนั้นๆ ปฏิบัติ เพื่อให้วิชาชีพนั้นเป็นที่เชื่อมั่นของสาธารณะ สำหรับเจ้าหน้าที่

ของสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาที่เช่นกัน หากอยากได้ความเชื่อมั่นจากสาธารณะ จะต้องสร้างตัวชี้วัดทางศีลธรรม (Moral KPI) ขึ้นมา ถึงแม้ว่าจะมีส่วนคล้ายคลึงกับจริยธรรมทั่วไปของคนไทย หรือคล้ายคลึงกับหลักศาสนาที่แต่ละคนยึดถือก็ตาม

3. เกณฑ์ทางกฎหมาย
4. เกณฑ์ทางสังคม ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี มารยาท
5. หลักธรรมมาภิบาล - บรรษัทภิบาล
6. คำสอนประจำครอบครัว หรือประจำตระกูล

สำหรับศาสนธรรมทั้ง 5 ศาสนา จะเห็นได้ว่ามีหลักคำสอนคล้ายๆ กันอยู่ 3 ข้อ คือ การยึดถือ**ความจริง ความสัตย์** การเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ การมีความรัก ความเมตตาต่อกันและกัน นอกจากนี้ กฎธรรมชาติที่เป็นคุณธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ไตรลักษณ์ เป็น**กฎของการเปลี่ยนแปลง** (Law of Changes) คือ อนิจจัง (Uncertainty) ทุกข์ขัง (Suffering) อนัตตา (Selflessness) **กฎของความเป็นเหตุปัจจัย** (ปฏิจสมุปบาท) เหตุปัจจัยที่หนึ่งเป็นผลที่หนึ่ง ส่งผลถึงเหตุปัจจัยที่สองแล้วเป็นผลต่อๆ ไป **กฎของความเป็นเหตุผล** คือ **ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค** และ **กฎแห่งกรรม** คือ การกระทำทางกาย วาจา ใจย่อมให้ผล ผู้ปฏิบัติย่อมรับผลของการปฏิบัตินั้น

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นปรัชญาที่สร้างเศรษฐกิจแห่งความสุข และทางศาสนาสอนวิธีสร้างความสุขไว้ 2 วิธี คือ

1. **สามีสสุข** คือความสุขที่ต้องอาศัยวัตถุภายนอกมาตอบสนองต่อความต้องการของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จึงเกิดการแสวงหาไม่รู้จัก
2. **นिरามีสสุข** เป็นความสุขที่เกิดจากใจที่สงบ สะอาด สว่าง เป็น**ความสุขในความพอ**

“**ความพอ**” หมายถึง เมื่อเราทำอะไร ทำด้วยอิทธิบาท และทำอย่างเต็มที่ แล้วได้ผลอย่างไรจากการกระทำนั้นขอให้เกิดความสุขในความพอนั้น ความสุขในความพอ คือ พอในสิ่งที่ได้ พอในสิ่งที่ มี พอในสิ่งที่ เป็น รวมทั้งพอใจด้วย ซึ่งจะต้องเกิดจากการฝึกใจ เรามี

ความสุขในความพอ พอควรแก่ความสามารถ แก่การกระทำ แก่ฐานะ และตามควรแก่กฎเกณฑ์ที่สังคมให้ เนื่องจากสังคมมีกฎเกณฑ์ กฎเกณฑ์ทางจริยธรรม กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม กฎเกณฑ์ของกฎหมายและกฎเกณฑ์อื่นๆ ของสังคม

3. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คืออะไร

เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2543 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงใช้คำว่า **"Sufficiency Economy"** หรือ เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นคำใหม่ หมายความว่า ประหยัดแต่ไม่ใช่ขี้เหนียว ทำอะไรด้วยความอະลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทุกคนจะมีความสุข ดังกระแสพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

"คนเราถ้าพอใจในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิดพอเพียง มีความคิดจะทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข"

เมื่อปี 2548 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นย้ำว่าคำที่สำคัญที่สุดคือคำว่า **"พอ"** ต้องสร้างความพอที่สมเหตุสมผลให้กับตัวเองให้ได้แล้วจะพบกับความสุข ในปี 2540 ทรงรับสั่งถึงเรื่องกู้เงินว่า **"การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้นั้นไม่ดี"** นอกจากนี้ ยังมีกระแสพระราชดำรัสถึงแนวทางอยู่อย่างประหยัดตอนหนึ่งว่า **"การใช้จ่ายโดยประหยัดนั้นจะเป็นหลักประกันความสมบูรณ์พูนสุขของผู้ประหยัดเองและครอบครัว ช่วยป้องกันความขาดแคลนในวันข้างหน้า การประหยัดนี้จะเป็นผลดี ไม่เฉพาะผู้ประหยัด แต่ยังมีผลดีต่อประเทศชาติด้วย"**

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานคืนให้แก่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 มีใจความดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน**ทางสายกลาง** โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ **ความพอเพียง** หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

จากปรัชญาดังกล่าวข้างต้น เกิดเป็นประเด็นคำถาม 4 ข้อ ดังนี้

1. เป้าประสงค์ของปรัชญา**นี้**อยู่ที่ไหน
2. คำว่า “พอเพียง” คืออะไร
3. หากจะนำปรัชญา**นี้**ไปใช้จะต้องมีเงื่อนไขอะไรบ้าง
4. เมื่อนำไปใช้แล้วจะเกิดผลอย่างไร

สำหรับประเด็นคำถามสามารถขยายความได้ ดังนี้

เป้าประสงค์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการปฏิบัติตนสำหรับประชาชนทุกระดับ โดยเน้นทางสายกลาง และให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความหมายของคำว่า “พอเพียง”

ความพอเพียง หมายถึง *ความพอประมาณ ความมีเหตุผล* รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมี*ระบบภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดี* พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้จะต้องมีเงื่อนไข 3 ประการ คือ

- *เงื่อนไขหลักวิชา* ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการนำหลักวิชาความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ ทั้งในชั้นวางแผนและปฏิบัติงาน เป็นเศรษฐกิจบนพื้นฐานของความรู้ (Knowledge Base Economy) และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

- *เงื่อนไขคุณธรรม* การสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมโดยกลไกการเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษาอบรมในโรงเรียน การสั่งสอนศีลธรรมจากศาสนา และการฝึกจิตข่มจิตของตนเอง ซึ่งบุคคล ครอบครัว องค์กรหรือชุมชนที่จะนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้จะต้องนำระบบคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตมาประพฤติปฏิบัติก่อน

- *เงื่อนไขในการดำเนินชีวิต* ต้องมีความรอบรู้ที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิต มีความเข้มแข็ง อดทน มีความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นระบบเศรษฐกิจแห่งความสุข ระบบเศรษฐกิจแห่งคุณธรรม เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อความยั่งยืน เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับตัวเองและหน่วยงานจะช่วยให้ชีวิตและหน่วยงานมี*ความสมดุล*ทั้งในยามปกติและยามวิกฤต จะมีภูมิคุ้มกันหรือความเข้มแข็ง *พร้อมรับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง*ทั้ง 4 ด้านชีวิตและองค์กรก็จะรอดหน้าไปอย่างมั่นคง

4. การนำไปใช้ประโยชน์

ประโยชน์ที่ได้จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ สรุปได้ดังนี้

1. เป็นหลักคิดในการดำเนินชีวิตของทุกคน
2. ผู้บริหาร นำมาใช้ในการกำหนดแนวนโยบายขององค์กร
3. ผู้ปฏิบัติ นำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวการปฏิบัติงาน

นอกจากนี้ มีการประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ ดังนี้

- ด้านจิตใจ จะทำให้จิตใจเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประณีประนอม นึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก
- ด้านสังคม จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งในครอบครัวและชุมชน
- ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ และมีการจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ เลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด
- ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มาก

เศรษฐกิจพอเพียงกับภาคธุรกิจ

จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นนามธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงออกแบบ **“เกษตรทฤษฎีใหม่”** ให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยทรงคำนึงถึงเกษตรกรไทยว่าควรจะมีที่ดินเป็นของตนเองอย่างน้อยที่สุด 15 ไร่ และในที่ดิน 15 ไร่ นั้น แบ่งสรรปันส่วนที่ดินออกตามสูตร 30 : 30 : 30 : 10 คือ ทำนา 30 เพอร์เซ็นต์ ปลูกพืชสวนผสม 30 เพอร์เซ็นต์ ขุดสระ/บ่อ 30 เพอร์เซ็นต์ และเป็นที่อยู่อาศัย 10 เพอร์เซ็นต์

สำหรับการพัฒนาท้องถิ่น พระองค์ทรงใช้แนวคิด **คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา** เมื่อจะไปพัฒนาที่ใดก็ตาม ไม่ควรนำความเจริญไปใส่ให้เขา แต่จะต้องทำให้ทุกๆ คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ มีความเจริญ เป็นการกระตุ้นให้เกิดความเจริญจากภายใน และ **การปฏิบัติอย่างพอเพียง** โดยการปลูกจิตสำนึก เน้นการพึ่งตนเอง คำนึงถึงภูมิสังคม ทำตามลำดับขั้น ประหยัด เรียบง่าย คำนึงถึงประโยชน์สูงสุด บริการจุดเดียว แก้ปัญหาจากจุดเล็กแต่ให้มองในภาพรวม โดยไม่ยึดติดกับตำรา แสวงหาข้อมูลจากหลายๆ ที่ และให้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดีที่ที่สุด เน้นการมีส่วนร่วม เป้าหมายคือ **สังคมพอเพียง** รู้รักสามัคคี มุ่งประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นหลัก

ตั้งกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทานไว้เมื่อ พ.ศ. 2517 มีใจความว่า

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องพัฒนาตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้าง ค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปโดยลำดับ”

ข้อคิดอีกประการหนึ่ง คือ **ความเป็นพลเมือง** การเป็นสมาชิกของชุมชนเมือง หรือประเทศเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นชีวิตที่ต้องมีคุณธรรม ภูมิปัญญา การปกครอง และวิธีการถูกปกครองด้วยความยุติธรรม

คำว่า **“การมีส่วนร่วม”** แบ่งออกเป็น **“สิทธิ”** และ **“หน้าที่/ภาระรับผิดชอบ”** สองสิ่งนี้จะต้องมีความสมดุลกัน คือ ภาระรับผิดชอบทางสังคม (Social Obligation) จะต้องประกอบด้วย ภาระรับผิดชอบทางกฎหมาย (Legal Obligation) และ ภาระรับผิดชอบทางศีลธรรม/คุณธรรม (Moral Obligation) ซึ่งจะต้องไปด้วยกัน เช่น เมื่อวิเคราะห์กรณีต่างๆ ที่ผู้ร้องร้องเรียนมา ควรจะคำนึงถึงภาระรับผิดชอบต่อสังคมให้มาก เพราะโดยส่วนมากจะเรียกหาสิทธิและผลประโยชน์ แต่ภาระรับผิดชอบต่อสังคมไม่มี ซึ่งในปัจจุบันจะเน้นแต่เรื่องสิทธิมนุษยชน ขณะที่สิทธิชุมชนหรือสิทธิสาธารณะ ประเทศไทยยังไม่มี ดังนั้น ผู้ที่อาสาทำงานให้สาธารณะหรือข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (Public Service) จะต้องมี 2 อย่าง คือ **“พอ”** กับ **“พร้อม”**

- **พอ** คือ พอที่จะได้ พอที่จะมี พอที่จะเป็น

- **พร้อม** คือ ความรู้ ความคิดพร้อมหรือไม่ ความสามารถและประสบการณ์พร้อมหรือไม่ คุณธรรมและคุณธรรมเฉพาะพร้อมหรือไม่ เป็นสิ่งที่ต้องฝึกและจะต้องสั่งสมอยู่ตลอดเวลา

ทำยนี้ ขออัญเชิญกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทานในการเสด็จออกมหาสมาคม งานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันศุกร์ที่ 9 มิถุนายน 2549 มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...คุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความรัก ความสามัคคี ที่ทำให้คนไทย สามารถร่วมมือ ร่วมใจรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมา ได้ตลอดรอดฝั่ง”

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำด้วยความเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผลทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎ กติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิดเห็นของตนให้ ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล

และกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาส วันขึ้นปีใหม่ 31 ธันวาคม 2545 กล่าวถึงการให้ ความตอนหนึ่งว่า

“ข้าพเจ้าจึงปรารถนาอย่างยิ่ง ที่จะเห็นชาวไทยมีความสุขถ้วนหน้ากัน ด้วยการให้ คือ ให้ความรัก ความเมตตาแก่กัน ให้น้ำใจไมตรีกัน ให้อภัยไม่ถือโทษ โกรธเคืองกัน ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันโดยมุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน ด้วยความบริสุทธิ์และจริงใจ”

เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 80 พรรษา ในวันที่ 5 ธันวาคม 2550 ดังนั้น หากพวกเราสามารถนำกระแสพระราชดำรัส ของพระองค์ท่านมาปฏิบัติได้ ก็จะเกิดเป็นมงคลแก่พวกเราทุกคน รวมทั้งจะทำให้เป็นที่ สำราญพระราชหฤทัยอีกด้วย